

MILLIY BOG'-PARK LANDSHAFTI SHAKLLANISHIDA AN'ANAVIYLIK HAMDA XUSUSIYLIK, CHORBOG' USLUBI VA QURILISH ASHYOLARI

Xujayorova Orzugul Berdiyori qizi

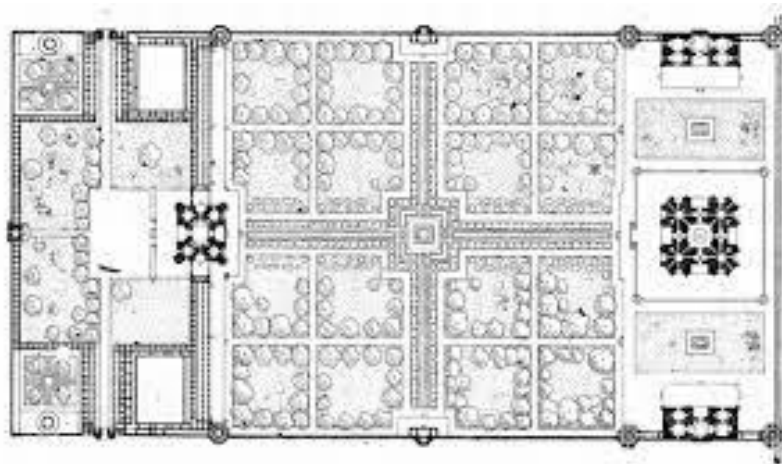
Mirzo Ulug'bek nomidagi Samarqand davlat arxitektura-qurilish universiteti

Аннотация: Chorunurni butun olamning moddiy asosi, olamdagi barcha o'zgarish va harakatlarni esa ushbu to'rt unurning o'zaro turlicha birikuvidan vujudga kelgan voqelikdir, deb tushunish mumkin. Chorunur ta'limotining mohiyati esa ushbu to'rt unurning o'zaro ta'sirida, uyg'unlashuvda va yaxlitligida muayyan tabiat qonuniyatlarining yotishi, ularning ham o'z navbatida inson turmushi va hayoti, uning bunyodkorlik ishlariga bog'liq ekanligidadir.

Таянч иборалар: chorbog', chorunur, bog', kvadrat, relyef, favvora.

Olam va undagi barcha mavjudotlar to'rt unsur: tuproq, suv, nur va havodan tashkil topgan. Olam esa to'rt tomon (shimol, sharq, janub, g'arb) dan hamda zamin (er) va osmondan tuzilgan.

Chorbog' tushunchasini ham Chorunur falsafasi bilan bog'lash mumkin. Chunki, Chorbog' shunday bog'ki, unda tuproq ham, suv ham, nur ham, havo ham bir-biriga hamohang bo'lishi kerak, ya'ni chorbog'da to'rt faslga xos iqlimning ramziy ma'nosi mavjud bo'lishi zarur. Uning bir qismida g'arq pishgan mevalar va manzaralar mavjud bo'lishi, yana bir qismida esa soya-salqin, so'lim muhit yaratilishi ko'zda tutilgan. Chorbog'ning o'zi chorchamanlardan, chorchamanlar esa chamanlardan tuzilib, chamanlarda chortaraf hovuzlar bo'lgan.

“Chorbog'” uslubidagi bog' rejasi bir necha kvadratlardan tuzilgan. Katta kvadrat to'rtta kichik kvadratlar “chorchamanlar”ga, ular ham o'z navbatida yana mayda kvadratchalar – “chamanlar”ga bo'lingan. Bu bo'linmalar nafaqat yo'laklar va o'simliklar orqali, balki kichikroq va torroq ariqlar yordamida ham hosil qilingan. Chorbog' yoki chorchamanlarning markazida favvoralar yoki mo'jaz favvorachalari bo'lgan. Bog' muhitini namlik bilan ta'minlovchi hovuzlar joylashgan. Nozik tizillab otilgan favvoralar, yarqiroq marmar ariqlardan shildirab oqqan suvlar o'ziga xos bog'-park muhitini yaratgan. Manzarali va mevali daraxtlar, xo'shbo'y hidli chaman gullar, hovuzlardagi o'rdak-g'ozlar, bog'dagi tovuslar, go'zal ohular bog'ni yanada maftunkor etgan.

Bog'lardagi yashil dunyo tarkibiga manzarali va mevali daraxtlar, butalar, erta bahordan kech kuzgacha birin-ketin ochiluvchi gullar, tok va maysalar kirgan. Manzarali daraxtlar tarkibiga mirzateraklar, tol,

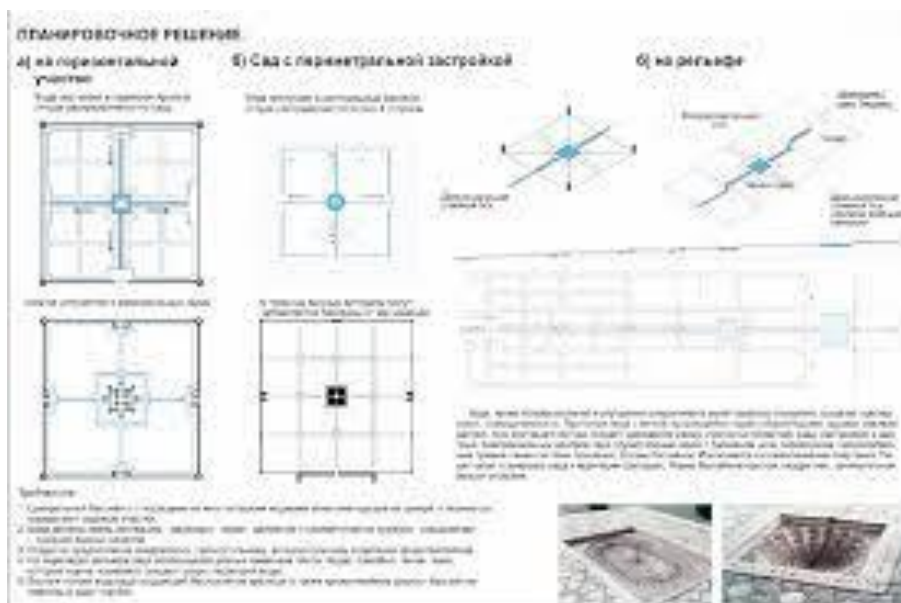
chinor, sarv, majnuntol, qayrag'och va shamshotlar kirgan. Ular yordamida bog'da ochiq va yopiq hiyobonlar shakllantirilgan. Mevali daraxtlardan olmalarning turli navlari, o'riq shaftoli, anor, noq olcha, anjir, tut va bodomlar ekish, alohida uzumzor tashkil qilish, gullardan hamisha bahor, atirgullar, binafshalar, savsan, gulira'no, nilufar, shabbuy, gultojixo'roz, apg'un, sadbarg, hanjariylarni ekish an'ana bo'lgan.

Bog'larning suv dunyosi ariqlar, buloqlar, kvadrat, olti va sakkiz burchakli hovuzlar, favvoralar, shalolalar va sharsharlardan tuzilgan. Hayvonot dunyosi esa yovvoyi va xonaki hayvonlar, baliqlar, parandalar va qushlardan iborat bo'lgan.

Chorbog' relyefiga ko'ra maydonning sathi nisbatan tekis va pog'onasimon turlarga bo'lingan. Pog'onasimon chorbog'lar hududi rel'efli, qiyalik va qirlardan iborat bog'larda qo'llanilib, bog' pog'onalari tirgak devorlar, zinopoyalar va shalolalar bilan bog'langan.

O'rta Sharq mamlakatlarida o'tmishda qurilgan chorbog'lar orasida tarhi bir, bir yarim kvadrat hamda to'g'pi to'rtburchak shaklidagi, tomonlarining uzunligi esa 1350x900 metrdan to 300x200 metrgacha bo'lgan xillari mavjud. Biroq, eng ko'p tarqalgan chorbog'lar, asosan kvadrat va bir yarim kvadrat shaklida, o'lchamlari esa 1000x1000, 900x750, 750x500, 500x400 metrlik kattalikdagi chorbog'lardir.

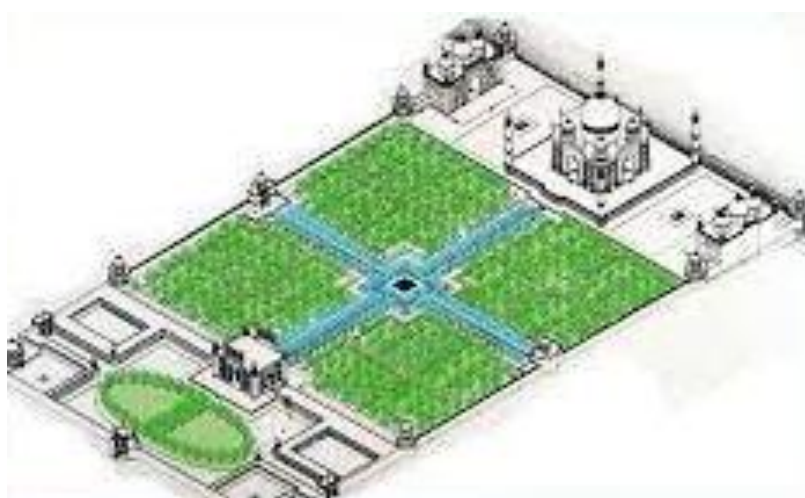

O'rta asrlar bog' qurilishi amaliyotida chorbog'ning chor tarafi devor, ichi bog', markazida saroy joylashgan xili eng ko'p tarqalgan. Shimoliy Hindistonda Boburiylarning hukmdorligi davrida chorbog'larning yana bir yangi xili, ya'ni chor tarafi devor, ichki qismi bog', saroy-ko'shk esa bog'ning

markazida emas, balki uning to'rgi qismida joylashtirilgan xili amalga oshirilgan. Bunday xildagi chorbog'ning markazida sarhovuz joylashgan. Agrada Boburning pannevarasi Shox-jahon, qurgan "Toj-Mahal" maqbara-saroyi bunga yorqin misoldir.

Bizga tushgan yoki ta'riflardan ma'lum bo'lgan eng qadimgi bog' qurilishdagi ashyolar qadimgi sivilizatsiyalar odamlarining oyog'i ostida yotgan yer, gil, qum yoki loysimon materiallardan qurilgan.

Gil binolar va ularning massasi butun bog' binolari bunday quruq somon kabi gil massasi qo'shilgan mahalliy kleylar va komponentlar xususiyatlariga qarab kulrang yedi. Turli loy tarkibidan yasalgan binolarning ayrim qismlari rangi bilan farqlanib, "er ranglari" ning yumshoq palitrasi hosil bo'lishiga yordam bergan. Binoning vaqt o'tishi bilan tabiiy qarishi rangning o'zgarishiga olib keldi. Dastlabki xom (paxsa) g'ishtni ixtiro qilib, keyin pishirilgan. Insoniyat sivilizatsiyasi ongida kelib chiqqan sun'iy muhitning passiv polixromligi ming yillar davomida yorqin rangli portlashlar uchun katta zamin bo'lib qoldi. Gumbazlar, masjidlar, minoralar, kirish darvozalari va devorlar tez-tez oqarib turardi.

Dekorativ xromografiyaning kelib chiqishi qadimgi Misr me'morchiligida kelib chiqadi, bu yerda tosh astar ustida bo'yalgan. Sirlangan keramika ikki daryoda keng qo'llanilgan bo'lib, bunga misol qilib rangli katakli ziggurat (ziggurat ranglari aniq ma'lum yemas, lekin ranglar vertikal o'zgarganligi ma'lum). Gips bilan qoplangan marmar va qo'pol devorni bo'yash orqali yunonlar strukturaning rang bilan mutanosibligiga ta'sir qilib, ongli ravishda ma'lum bir badiiy ta'sirga intilishgan. Yunonlar rangni ye'tiborsiz qoldira olmadilar - tabiatning o'zi kuchli berilgan; ular yolg'iz shakl imkoniyatlariga tayanmadilar va uni ranglar kombinatsiyasi bilan to'ldirdilar. Qadimgi yunon ibodatxonalarining go'zalligini kashf qilish ikki asr oldin sodir bo'lgan.

Dastlab musulmon diniy qoidalarida aniq va har tomonlama ikonoklastik tushuncha yo'q yedi. Biroq, keyinchalik insonni tasvirlash taqiqlandi va faqat daraxtlar, gullar va jonsiz narsalarni tasvirlash qabul qilindi.

Islom dini talablaridan kelib chiqib, naqqoshlik san'ati monumental naqqoshlikni rivojlantirdi va Arab yozuvini o'zlashtirishi bilan yepigrafiya ham naqqoshlikka kirdi. Yozuvning mazmuni ma'lum bir tarzda butunning dekorativ tuzilishiga bo'ysundi, shrift bezak rolini o'ynadi.

O'rta Osiyoda XIV-XV asrlardan boshlab monumental binolar qurilishining majburiy sharti ularning bezakli rang bezaklaridir. Sirlangan keramikadan tayyorlangan mozaika qoplami inshoot shaklini o'ziga xos tarzda talqin qiladi, qisman haqiqiy plastikni darajalaydi, qisman devorning tekis yuzasida relef illyuziyasini hosil qiladi. Rang binoning tarkibiy asosiga nisbatan kompozitsion mustaqillik kasb yetadi. Samarqanddagi Registon maydoni ansambli tomonidan ishonch hosil qilganimizdek, kichik dekoratsiya naqshini tanlash va u tufayli devorlarning katta tekisliklarini silliqdash katta-katta shakllarga keng ko'lamda ekspressivlik baxsh yetadi.

XIV-XV asrlarda Temur davrida me'morchilikda rang mozaikasi boyitiladi: oq, sariq, yashil, binafsha va qora ranglarga hukmron ko'k va ko'k ranglar qo'shiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. – T.: Sharq, 1998.21-b.
2. Karimov I.A. Biz kelajakni o'z qo'limiz bilan quramiz.- T.: Asarlar. 7-jild, 1999.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.:Ma'naviyat 2008.4-b.
4. O'zR Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 29-dekabrda qabul qilgan "2011-2015 yillarda madaniyat va istirohat bog'larining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va ularning faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi 322-sonli Qarori. // Xalq so'zi gazetasi, №74, 2010.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 29 dekabrda tasdiqlangan 322-sonli "2011-2015 yillarda madaniyat va istirohat bog'larining moddiy texnika bazasini mustahkamlash va ularning faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari dasturini tasdiqlash" to'g'risida-gi Qarori. – T., 2010.
6. Mirziyoev Sh.M.Erkin va faravon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O'zbekiston, 2016. 56-b.
7. Сюджайорова О. Б. (2022). О ГАРМОНИИ СОЦИАЛЬНОГО ДИЗАЙНА ДЛЯ АРХИТЕКТОРОВ. BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(4), 39-41.
8. Кодирова С. Б., Сюджайорова О. Б. и Рузибоева Д. К. Реорганизация городов с жарким климатом. Международный журнал по интегрированному образованию.
9. Jurayeva, E. E. (2023). ARCHITECTURE OF TASHKENT REGISTON SQUARE. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(1), 190-203.
10. Uralov, A., & Jurayeva, E. (2018). ARCHITECTURE OF NAKIBBEK PUBLIC BATH OF 17th and 18th CENTURIES IN KATTAKURGAN CITY. *ARCHITECTURE*, 4, 21-2018.
11. Elmuradovna, J. E. (2023). TARIXIY SHAHARLARDAGI CHETEL MAYDONLARINING ARXITEKTURASINI TAHLIL QILISH. *ARXITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI*, 2(1), 20-26.
12. Elmuradovna, J. E. (2023). Scientific Recommendations on Restoration of the Historical Appearance of Anti-Register Not Preserved. *Telematique*, 22(01), 275-281.